

تاریخ دریافت ۹۰/۱۰/۶ تاریخ پذیرش ۹۰/۱۲/۳

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و جامعه پذیری مدرسه‌ای با تأکید بر دانش‌آموزان دبیرستانی شهرستان کوهدشت لرستان (سال ۱۳۹۰)

سیدکمال‌الدین موسوی* - فرشاد جمالی**

چکیده

موبایل به منزله یکی از فناوری‌های نوین و تأثیرگذار ارتباطی هم‌اکنون حضوری ناخوانده، ولی فعال در بین نوجوانان و جوانان دارد و در فضاهای آموزشی بسیاری، سنن و آموزه‌های تعلیم و تربیت سنتی را به چالش می‌کشد. در این راستا، مطالعه درباره رابطه میان استفاده از موبایل و جامعه‌پذیری مدرسه‌ای دانش‌آموزان، در واقع ردیابی یکی از مسائل اجتماعی بالقوه‌ای است که نه تنها در جامعه ما، بلکه در ملل دیگر نیز به تدریج توجه و تمرکز محققان و کارشناسان - و البته مسئولان و برنامه‌ریزان اجتماعی - را به خود معطوف کرده است.

در پژوهش حاضر به منظور بررسی رابطه میان نحوه استفاده از موبایل با جامعه‌پذیری مدرسه‌ای از نظریه‌های جامعه‌شناسانی چون: «مانوئل کاستلز»، «هانس گسر»، «اینگهارت» و دیگران استفاده کرده و در انجام تحقیق از روش پیمایشی بهره برده‌ایم. یافته‌های پژوهش نشانگر آن است که در مجموع بین الگوی استفاده از موبایل با توجه به ابعادی چون: شدت و میزان استفاده، نوع نگرش و استفاده (ابزاری یا بیانگر)، موقعیت‌های استفاده (مناسب یا نامناسب) و سابقه استفاده از موبایل با میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای رابطه معنادار وجود دارد.

واژگان کلیدی

الگوی استفاده از موبایل، موقعیت استفاده، جامعه‌پذیری مدرسه‌ای، نگرش ابزاری - بیانگر به

موبایل

کتابخانه ۶۲۱ ۴۸۰

*. استادیار جامعه‌شناسی دانشگاه شاهد

** . دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه شاهد

بیان مسئله

جهان امروزی به هزاره سوم وارد شده است؛ به عصری که فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی توانسته دهکده جهانی را به ارمغان آورد. جامعه‌شناسی و فرهنگ در آینده‌ای نه‌چندان دور با واقعیتی به نام «جامعه شبکه‌ای - اطلاعاتی» درگیر خواهند بود که لازمه آن تغییر عوامل تحلیلی موجود به تحلیل شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر فناوری اطلاعات و بازنگری در روش‌ها و متدولوژی انتقال عناصر فرهنگی است. محیط اجتماعی در عصر جهانی شده حاضر، دیگر محیط رسانه‌ای تمام‌عیار است و از این رو، متغیرها و عوامل تأثیرگذار جدیدی پا به عرصه اجتماعی گذاشته‌اند که در پژوهش‌های پیشین لحاظ نمی‌شد.

فناوری‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی روش کار ما را نه تنها در امور اقتصادی و اجتماعی دگرگون کرده‌اند، بلکه حتی نحوه تفکر ما را در مقایسه با گذشته تغییر داده‌اند. تجارت، بانکداری، اوقات فراغت و سرگرمی، خدمات، خط تولید، آموزش و بهداشت در عصر حاضر در مقایسه با ۱۰ سال قبل کاملاً متفاوت شده و این تحولات دیگر از چشم مردمان پوشیده نیست. به اذعان محققان، ترکیبی از رایانه‌ها، ماهواره‌ها، اینترنت، تلفن همراه و سایر وسایل الکترونیکی هم‌اکنون موجب عمل و عکس‌العمل مؤثرتر و کاراتر امور، ظهور مشاغل جدید، صنایع نوین و خلاقیت‌های پی‌درپی در کشورهای توسعه‌یافته شده و بالاتر از همه، تغییراتی در روش زندگی مردم به وجود آورده‌اند (استور، ۱۳۷۵: ۱۰).

از سوی دیگر، رشد و توسعه این فناوری‌ها، بحث و جدل‌های متعددی را بر سر پیامدها و عوارض فردی و اجتماعی، کوتاه‌مدت و بلندمدت، سطحی و زودگذر و یا عمقی و دیرپای و کلاً آثار مثبت و منفی آنها به راه انداخته است. به عقیده کاستلز و برخی دیگر، فناوری‌های نوین با فراهم کردن امکان پیدایش جامعه‌ای شبکه‌ای، افراد و جوامع را در قالب‌های جدید هویت‌سازی نموده‌اند (کاستلز، ۱۳۸۰: ۲۰۱) و این امر نه تنها بر ارتباط و تعامل انسان‌ها با یکدیگر مؤثر افتاده، بلکه ظرفیت آن را دارد که ساختارها و نهادهای جامعه را نیز با چالش روبه‌رو کند. در این راستا، آموزش و پرورش نیز دیگر نمی‌تواند همچون گذشته و بدون در

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و... ❖ ۷۹

نظر گرفتن آثار و تبعات این فناوری‌ها به فعالیت سستی خویش مبنی بر جامعه‌پذیری نسل‌های آینده به‌ویژه در مدارس ادامه دهد.

همان‌طور که می‌دانیم، جامعه‌پذیری مدرسه‌ای یکی از اهداف رسمی نظام آموزشی و به نوبه خود عنصری بسیار مهم در هویت‌بخشی، تداوم‌بخشی و تعمیق عناصر فرهنگی؛ اعم از ارزش‌ها و هنجارها به دانش‌آموزان است. ورود پرشتاب و گریزناپذیر فناوری‌های نوین از جمله موبایل به عرصه فرهنگ و آموزش و پرورش، در کنار برخی فواید، مجموعه‌ای تأثیرات منفی بر جنبه‌هایی از رسالت نظام آموزشی داشته و به تدریج چالش‌هایی را پیش روی کارگزاران فرهنگی و آموزشی در مدارس قرار داده که چاره‌اندیشی آن مستلزم پژوهش‌های تجربی و کارشناسانه است.

این پژوهش که گامی کوچک در این مسیر است، عمدتاً در پی پاسخگویی به این مسئله است که آیا استفاده دانش‌آموزان از موبایل با جامعه‌پذیری مدرسه‌ای آنها رابطه دارد یا خیر؟ و این رابطه در مسیر تقویت جامعه‌پذیری است و یا تضعیف آن؟

مبانی نظری

در تبیین موضوع مورد بررسی در این پژوهش عمده‌ترین نظریه‌هایی که از آنها استفاده کرده‌ایم، نظریه تحول ارزشی رونالد اینگلهارت، نظریه توسعه کارکردی موبایل از هانس گسر، کنش ارتباطی «هابرماس»، نظریه جامعه شبکه‌ای از مانوئل کاستلز و نظریه کارکردی «پارسونز» را می‌توان نام برد. در اینجا به اجمال درباره هر کدام توضیحاتی ارائه می‌دهیم.

نظریه تحول ارزشی اینگلهارت

این نظریه جابه‌جایی از اولویت‌های مادی به سمت اولویت‌های فرامادی را به طور بالقوه، فرایندی جهانی می‌داند، یعنی هر کشوری که از شرایط ناامنی اقتصادی به سوی امنیت نسبی حرکت می‌کند الزاماً این فرایند در آن روی می‌دهد. این امر به روشنی نشانگر

❖ ۸۰ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

رابطه میان توسعه اقتصادی و دگرگونی ارزشی است. اینگلهارت به منظور تبیین این تحول، دو فرضیه پیش‌بینی‌کننده دگرگونی ارزشی را مطرح می‌کند:

۱. فرضیه کمیابی؛ که در آن اولویت‌های فرد بازتاب محیط اجتماعی - اقتصادی‌اش است؛ به نحوی که شخص بیشترین ارزش ذهنی را برای آن چیزهایی قائل است که عرضه آن نسبتاً کم است.

۲. فرضیه اجتماعی شدن؛ که در آن ارزش‌های اساسی فرد به شکل گسترده، منعکس‌کننده شرایط و فرایند جامعه‌پذیری وی است که در سال‌های قبل از بلوغ تجربه کرد. اینگلهارت در فرضیه کمیابی می‌گوید: «...اولویت‌های فرد بازتاب محیط اجتماعی - اقتصادی وی است و شخص بیشترین ارزش‌ها را برای آن چیزهایی قائل می‌شود که عرضه آنها نسبتاً کم است...» (اینگلهارت، ۱۳۷۸: ۷۵). در زمینه بهره‌گیری از این نظریه در تبیین نقش فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی در تحولات ارزشی - فرهنگی می‌توان گفت که نوع استفاده افراد از فناوری‌های ارتباطی نوین نیز تابع محدودیت‌های اجتماعی و فرهنگی محیط زندگی، تحصیل و شغل آنان است.

در این بین می‌توان فرض را بر این گذاشت که موبایل به دلیل ویژگی‌های خاص خودش توانسته در جوامع در حال توسعه‌ای مثل ایران بخشی از تابوهای فرهنگی و بومی مربوط به ارتباطات و مرادده‌های میان افراد را بشکند و مردم برای رفع کاستی‌ها و موانع موجود در مسیر تعلقات و دلبستگی‌های خود به موبایل پناه آورده و با اتکا بر ویژگی تحرک‌پذیری، انعطاف و امنیت روانی حاصله از موبایل در ارتباطات خود، شبکه‌ای از روابط جدید دوستی‌ها و به کارگیری نوع ویژه‌ای از زبان، آن هم بدون دغدغه از تنگنای زمانی و مکانی، را برای خود فراهم آورده‌اند.

بر اساس این دیدگاه، کمبودهای فرهنگی موجود در جامعه از یک‌سو و نیازهای زیستی، روانی و اجتماعی افراد از سوی دیگر، سبب گرایش بیش از پیش آنها به سمت فناوری‌های ارتباطی جدید در جهت جبران این کمبودها شده، بنابراین ظرفیت‌های موجود در این ابزارها

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و... ❖ ۸۱

از جمله موبایل می‌تواند روند اجتماعی شدن دانش‌آموزان را به نوعی شکل دهد که زمینه تحول فرهنگی آرام و میان‌نسلی را فراهم آورد.

نظریه توسعه کارکردی موبایل

هانس گسر برای موبایل در سطوح سه‌گانه خرد، متوسط و کلان تأثیرهایی قائل بوده و بر این باور است که کاربرد موبایل نزد انسان‌ها از استفاده ابزاری برای تأمین مجموعه‌ای از نیازها شروع می‌شود، ولی به مرور زمان کارکردهای متنوع و گسترده‌ای پیدا می‌کند که فرهنگی، اجتماعی و حتی روانی و احساسی هستند؛ به گونه‌ای که بخشی از این کارکردها و تأثیرهای اجتماعی و فرهنگی را می‌توان در مدرسه و شیوه‌های رفتاری و نحوه جامعه‌پذیری دانش‌آموزانی که از موبایل استفاده می‌کنند بررسی کرد. به اعتقاد وی یک نوجوان با خریدن موبایل، زودتر از موعد خود، به روند خودجامعه‌پذیری داخل می‌شود و نتایجی چون خودشکوفایی و توسعه خود را به همراه دارد. بدین ترتیب، استفاده از موبایل در نوجوانی تا حد زیادی ظرفیت آن را خواهد داشت تا نوع خاصی از جامعه‌پذیری از طریق موبایل را جانشین جامعه‌پذیری خانواده و مدرسه نماید.

هابرماس و نظریه کنش ارتباطی

هابرماس مدرنیته را پروژه‌ای ناتمام می‌داند که در صورت تلاش و کسب موفقیت انسان در به کمال رساندن آن، سرنوشت و آینده‌ای مثبت در انتظار جامعه بشری است. هابرماس رمز این موفقیت را در ارتباط جستجو می‌کند و شاه‌کلید آن را کنش ارتباطی انسان می‌داند. اما چگونه و در کجا؟ در پاسخ به این سؤال، هابرماس برای فضای گفتگو شرایطی را قائل می‌شود که مهم‌ترین آن فراهم شدن فضایی خالی از هر میدان قدرت است. عرصه عمومی یا حوزه عمومی شهروندی می‌تواند پایه‌ای برای این کنش باشد که در صورت بسط و رهایی از هر تحدید، می‌تواند فضای گفتگو و ارتباط را مهیا کند.

هابرماس معتقد است «مارکس» به اشتباه قلمرو عمومی از جمله عرصه سیاسی را به

۸۲ ❖ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

شالوده‌ای اقتصادی تقلیل داده است. اگرچه هابرماس معتقد به تأثیر ژرف اقتصاد در دیگر ابعاد جامعه است، در ضمن معتقد است سیاست و فرهنگ را نمی‌توان صرفاً نتیجه عوامل اقتصادی دانست. از سوی دیگر، او به تقلیل دادن کنش انسان به یک کنش هدفمند عقلانی در حوزه اقتصاد و تحت تأثیر آن معترض و معتقد است که نوع دومی از کنش انسان، یعنی کنش ارتباطی که در شکل‌دهی و تکامل جوامع انسانی بسیار موثر است، نادیده گرفته شده.

هابرماس بر این باور است که در وجود انسان نیازهایی اساسی و اصلی وجود دارد که همه افراد کاملاً آزاد این نیازها را در خود احساس می‌کنند و این نیازها از طرف هر کس که صمیمانه وارد گفت‌وگو عملی شود، ضرورتاً برآورده خواهد شد. بنابراین، در محیط‌های تعاملی مثل اینترنت و تلفن همراه که فضای احساسی دوسویه و روابط صمیمانه‌تر است، افراد به راحتی می‌توانند نیازهای خود را مطرح کنند و فضای گفت‌وگو و مباحثه را ایجاد نمایند و طی این مباحثه افکار و باورهای جدیدی شکل می‌گیرد که باعث تغییر زیست‌جهان افراد خواهد شد (استیون، ۱۳۸۰: ۷).

با تأمل در نظریه کنش ارتباطی هابرماس می‌توانیم به این نکته اشاره کنیم که موبایل می‌تواند با ایجاد فضایی کاملاً شخصی و به دور از هر نوع روابط قدرت در مدرسه یا خانواده، حوزه‌ای مبتنی بر روابط آزاد ارتباطی را برای دانش‌آموزان که حس استقلال‌طلبی در آنان در حال شکوفایی است فراهم آورد و در ضمن آن، مباحثه و مفاهیم‌ای مبتنی بر اختیار و آزادی را در اختیار آنان قرار دهد که نتیجه آن چیزی جز تغییر گام‌به‌گام زیست‌جهان آنان نخواهد بود.

بدیهی است تغییر در زیست‌جهان منجر به تغییر در باورها و ارزش‌ها و در یک کلام، می‌تواند تغییر فرهنگ‌پذیری و شیوه جامعه‌پذیری را نیز در دانش‌آموزان به دنبال داشته باشد. بنابراین، می‌توان گفت دانش‌آموزانی که بیشتر از موبایل در مسیر کنش‌های ارتباطی بیانگر و مبتنی بر صمیمیت استفاده می‌کنند، زیست‌جهانشان (زیربنای باورها، ارزش‌ها و هنجارها) متأثر از این ارتباط خواهد شد. پس شیوه استفاده از موبایل می‌تواند بر چگونگی

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و... ❖ ۸۳

روند جامعه‌پذیری این تیپ افراد مؤثر باشد. از این رو، نظریه کنش ارتباطی هابرماس برای تبیین بیشتر و بهتر تأثیر موبایل بر روابط اجتماعی و جامعه‌پذیری متأثر از این روابط در قشر دانش‌آموز، می‌تواند ما را یاری نماید.

نظریه ساختار شبکه‌ای کاستلز

مانوئل کاستلز، جامعه‌شناس معاصر اسپانیایی، در کتاب *جامعه و ارتباطات موبایلی (۲۰۰۷، قطع)* به همراه گروهی از محققان به تشریح مؤلفه‌های فرهنگ موبایلی پرداخته است. به زعم او و همکارانش موبایل شکل‌های جدیدی از کنش متقابل شبکه‌ای شده را پدیدار می‌نماید؛ زمان بی‌زمان و فضای جریان‌دار را در زندگی مردم افزایش می‌دهد؛ با تغییر مفاهیم زمان و مکان، ریتم و آهنگ جدیدی را در تعامل‌های اجتماعی روزمره وارد می‌کند؛ مکان‌ها و موقعیت‌های عمومی روز به روز خصوصی‌تر و فردی‌تر می‌شوند و احساس هویت فردی و جمعی خاص و جدیدی را در مردم به‌ویژه جوانان به وجود می‌آورد (موسوی، ۱۳۸۹: ۲۸).

مسئله درخور تأمل در نظریه کاستلز مربوط به استفاده نسل جوان جامعه از این ابزار ارتباطی است که وی آنان را عمده‌ترین گروه اجتماعی استفاده‌کننده از موبایل دانسته است. در واقع، موبایل برای یک جوان عامل مهم و پیونددهنده او با جامعه است تا جایی که کاستلز از «اهمیت ارتباط فرد با شبکه اجتماعی در عصر اطلاعات» سخن می‌گوید. به عبارت دیگر، کاستلز بر این باور است که در بسیاری جوامع پیشرفته و در حال توسعه، موبایل به مثابه عامل جامعه‌پذیری برای جوانان و نوجوانان درآمده و آنها از موبایل به منظور حفظ و تقویت حلقه‌های ارتباطی و شبکه‌های اجتماعی خود و نیل به استقلال هویتی خاص خود استفاده می‌کنند (همان). تأکید کاستلز بر تشکیل هویت تازه در جوانان از طریق موبایل، می‌تواند تحت تأثیر قرار گرفتن جامعه‌پذیری مدرسه‌ای دانش‌آموزان را نیز شامل شود و در تبیین موضوع این پژوهش به کار آید.

پارسونز و نظریه نظام کنش

پارسونز در قالب نگاه سیستمی خود به جامعه عقیده داشت هر نظام اجتماعی برای ادامه حیات خود باید چهار کارکرد انطباق‌پذیری، دستیابی به هدف، یکپارچگی و حفظ الگو (رتیزر، ۱۳۷۸: ۲۳۸) را انجام دهد. وی کارکرد چهارم را در نظام اجتماعی وظیفه آموزش و پرورش دانسته که باید در قالب جامعه‌پذیری آن را انجام دهد. به عبارتی، پارسونز نظام آموزش و پرورش را ضامن بقای الگوها و ارزش‌های فرهنگی از طریق جامعه‌پذیری دانش‌آموزان محسوب نموده است (شارع‌پور، ۱۳۸۷: ۲۲).

تلفیقی اجمالی از نظریه‌های بالا برای تبیین نظری موضوع پژوهش بدین صورت خواهد بود که موبایل رسانه‌ای است با کاربردهای متعدد و متنوع (مولتی‌مدیا) که بر اساس نظریه تحول ارزشی اینگلهارت می‌تواند در مسیر جبران برخی کمبودهای معنوی (ارتباطی، عاطفی و...) در جوامع در حال توسعه عمل کند و جوانان به‌ویژه دانش‌آموزان از آن استقبال کنند و عموماً کاربرد موبایل در طول زمان از شکل استفاده ابزاری به استفاده بیانگر و عاطفی و احساسی متمایل شود (گسر) و نتیجه این کنش‌های ارتباطی بیانگر، ظهور زیست‌جهان‌های جدید (هابرماس)، کم‌رنگ شدن هویت‌های گذشته و تشکیل هویتی تازه در دانش‌آموزانی است که از آن زیادتر استفاده می‌کنند (کاستلز). بنابراین، این امر بر جامعه‌پذیری مدرسه‌ای که جنبه رسمی و هنجاری داشته و با کارکرد انتقال ارزش‌ها و هنجارها، از جمله اهداف اصلی هر نظام آموزش و پرورش است (پارسونز) تأثیر گذاشته، با آن در رابطه و همبستگی معنادار قرار می‌گیرد و یا حتی آن را تضعیف می‌نماید.

پیشینه تحقیق

۱. در پژوهشی که «ای فان شن» با راهنمایی «جیمز کاتز» با نام «موبایل و جامعه‌پذیری» (ارتباط کاربرد موبایل با دوری دانشجویان در زندگی دانشجویی، دانشگاه‌های نیوجرسی و نیو براونزویک آمریکا در سال ۲۰۰۷) انجام داده به نتایج زیر دست یافته است:

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و ... ❖ ۸۵

موبایل به عنوان یکی از ابزارهای مهم از گروه موبایل در کسب مهارت‌های اجتماعی دانشجویان نقش بسیار بارزی ایفا می‌کند؛ به نحوی که برخلاف تصورها و فرضیه‌های اولیه مبنی بر اینکه موبایل افراد را به انزوا می‌کشاند و آنها را از حریم خانوادگی و وابستگی به آن دور می‌کند، موبایل هم وابستگی‌های دانشجویان به خانواده را افزایش می‌دهد و هم در ایجاد شبکه‌های اجتماعی از درون منزل آنها را یاری می‌نماید. یک‌سوم پاسخگویان اذعان نموده‌اند با خانواده‌های خود، در حالی که در دانشگاه حضور دارند روزانه ارتباط برقرار می‌کنند. همچنین بیشترین بهره‌ای که این دانشجویان از موبایل برده‌اند، کسب اطلاعات و مهارت‌های اجتماعی از طریق شبکه‌های اجتماعی است.

۲. در پژوهشی که «تسو کوبایاشی» در دانشکده روان‌شناسی اجتماعی دانشگاه توکیو ژاپن (۲۰۰۸) با نام «بررسی تأثیر ارتباطات ایمیلی از طریق موبایل بر جامعه‌پذیری» (تأثیر شبکه‌های شخصی هم‌جنس و غیرهم‌جنس) با روش پیمایش و استفاده از روش پرسشنامه و در بین دانش‌آموزان مقطع متوسطه انجام داده نکته‌های جالبی مشاهده شد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که ارتباطات هم‌جنس افراد در شبکه‌های شخصی خود تأثیر مثبتی بر روند جامعه‌پذیری و تحمل اجتماعی آنها داشته و این ارتباطات (ایمیلی از طریق موبایل) اگر با گروه غیرهم‌جنس خود باشد، تأثیری منفی بر روند جامعه‌پذیری آنها دارد.

۳. «مارلین کمپل» در مقاله‌ای با نام «تأثیر تلفن همراه بر زندگی اجتماعی جوانان» (انگلستان ۲۰۰۵) به پژوهشی اسنادی پرداخته که نتایج آن را در این قسمت ذکر می‌کنیم. کمپل با بیان اینکه پذیرش و نفوذ روزافزون تلفن همراه از طرف جوانان به پدیده‌ای جهانی در سال‌های اخیر تبدیل شده و بخش عمده‌ای از زندگی روزانه جوانان در حال حاضر وابسته به ارتباطات الکترونیکی است، نتیجه می‌گیرد که تلفن همراه از شکل یک ابزار الکترونیکی به ابزاری اجتماعی تبدیل شده است.

کمپل در این پژوهش به بررسی تأثیر موبایل بر ارتباطات جوانان با سه گروه همسالان،

❖ ۸۶ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

خانواده و مدرسه پرداخته که نتایج وی دربارهٔ این تأثیر بر روند جامعه‌پذیری مدرسه‌ای برای پژوهش حاضر حائز اهمیت است. وی به این مهم دست یافت که کاربرد موبایل از سوی دانش‌آموزان برای مدرسه بیشتر کارکردی منفی دارد تا مثبت؛ بدین طریق که زنگ خوردن‌های بی‌جا نظم کلاس درس را به هم می‌زند و چَت کردن‌ها از طریق پیامک حواس پرتی دانش‌آموزان را به دنبال خواهد داشت. درواقع، کمپل بر اساس جمع‌بندی نظر پژوهشگرانی که در این خصوص کار کرده‌اند، بر این نکته اذعان دارد که تلفن همراه منجر به استفاده‌های مشکوک و نامعلوم در مدرسه می‌شود و مدرسه را با چالش‌های متعددی از قبیل: عکس‌های دزدکی، پخش فیلم‌های خصوصی دیگران، تقلب در امتحان و... همراه می‌کند. بنابراین، کمپل موبایل را عاملی می‌داند که قدرت اقتدار مدرسه را درخصوص کنترل دانش‌آموزان تضعیف کرده و این امر برخلاف اهداف اصلی مدرسه است. البته برخی محققان با ارائه برنامه‌ای چون (ع چم‌ع ر) به دنبال بررسی استفاده مثبت از موبایل در زمینه‌های آموزشی و تربیتی از طرف همکاری اولیا با مدرسه هستند؛ به نوعی که این پروژه با استفاده از پیامک درصدد رها کردن آموزش و یادگیری از ساختار سنتی و ابتدایی آن است.

۴. «جیمز کاتر» در سال ۲۰۰۹ مقاله‌ای تحلیلی بر مبنای گزارش روزنامه‌ها، بررسی اطلاعات، گزارش‌های منتشر شده و مصاحبه‌های طراحی شده دربارهٔ «نقش تلفن همراه در محیط‌های آموزشی» منتشر کرده و به بررسی این پدیده در محیط‌های آموزشی از منظری خوش‌بینانه پرداخته است. وی ضمن بررسی تغییرهای جدیدی که در ساختار محیط‌های آموزشی پس از ظهور فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی به وجود آمده و ممنوعیت‌هایی که در زمینه استفاده از موبایل در مدارس قبل از حمله‌های تروریستی اعمال می‌گردید، با ارائه آمارهای مستند بر مسئله گریزناپذیر بودن استفاده از موبایل در بین دانش‌آموزان ۱۰ تا ۲۰ ساله آمریکا تأکید کرده است.

وی در ادامه ضمن مرور معایب کاربرد موبایل در مدرسه (حواس پرتی، غافل شدن، تقلب در امتحان و...) آنها را قابل تعدیل دانسته و بر جنبه‌های مثبتی که می‌توان در استفاده

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و ... ❖ ۸۷

از موبایل دنبال کرد تأکید ویژه کرده است؛ مواردی از قبیل: دستیابی به اینترنت و استفاده از منابع آن در تحقیقات دانش‌آموزی، پیدا کردن تعاریف و اطلاعات مرجع، استفاده فلش‌کارتی از آن، امتحان گرفتن از متن‌ها، ارائه اطلاعات اداری، گردهمایی‌ها، استفاده از آن برای دانش‌آموزانی که مشکل کم‌بینایی و یا ناشنوایی دارند، تأیید حضور و غیاب دانش‌آموزان و کنترل از راه دور از سوی اولیا و مدیران، ارتباط با سایر صاحبان حرف در ارائه معلومات علمی و شغلی لازم در اسرع وقت و... از جمله نتایجی است که جیمز کاتز در این پژوهش به صورت تجربی و مستند به آنها دست یافته است.

۵. «سعید معیدفر» و «احمد گنجی» از دانشگاه تهران در پژوهشی میدانی که با استفاده از روش پرسشنامه انجام داده‌اند، به «تحلیل کاربردهای تلفن همراه در بین دانش‌آموزان پسر و دختر مقطع دبیرستان» تهران در سال ۱۳۸۸ پرداخته‌اند. در این مطالعه، محققان متغیرهای وابسته را بر اساس دو بُعد نوع و میزان کاربرد تلفن همراه دسته‌بندی کردند. متغیرهای مستقل نیز مبتنی بر مدل «وبستر و واکشلاگ» در شش دسته که هر دسته مشتمل بر چند متغیر بود دسته‌بندی شده است. بر اساس نتایج تحقیق، اغلب پاسخگویان بیشتر از سه ساعت در هفته از تلفن همراه استفاده می‌کنند و میانگین استفاده از تلفن همراه در میان آنان، ۵/۹۹ ساعت در هفته است. همچنین، دانش‌آموزان در هفته، میانگین ۱۲۱ پیامک ارسال و ۱۲۹ پیامک دریافت می‌کنند. محتوای پیامک‌های ارسالی به ترتیب فراوانی عبارت‌اند از: ضرورت‌های روزمره، لطفیه قومی، لطفیه درسی، لطفیه جنسی، تبریک مناسبت‌ها، لطفیه سیاسی، تسلیت مناسبت‌ها، تصاویر مبتذل. نتایج تحلیلی تحقیق نیز نشان می‌دهد در حالی که محدودیت ارتباط جمعی تأثیری بر میزان و نوع کاربری تلفن همراه ندارد، در مقابل، انگیزه کاربران تأثیر معناداری بر کاربرد تلفن همراه دارد. همچنین، بین میزان زمان صرف‌شده برای مصاحبت با خانواده و میزان کاربری تلفن همراه همبستگی معنادار معکوسی وجود دارد.

۶. «نوع نگرش به موبایل، میزان و نحوه استفاده از آن در شهر تهران» عنوان پژوهشی

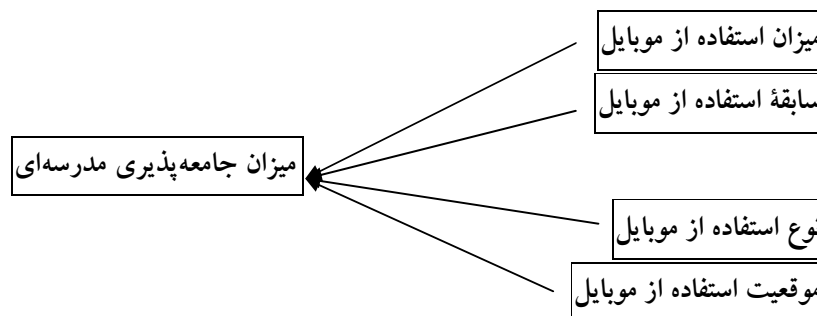
❖ ۸۸ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

تجربی است که سید کمال الدین موسوی در تابستان ۱۳۸۸ و در سطح شهر تهران با روش پیمایشی و استفاده از روش پرسشنامه در جمعیت نمونه ۶۰۰ نفری انجام داده و تفسیر و تحلیل داده‌های آن را در بخشی از کتاب خود به نام *قدرت اجتماعی موبایل* آورده است. بخشی از نتایج به دست آمده و مرتبط با پژوهش حاضر عبارت‌اند از: نحوه استفاده از موبایل در دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان در شهر تهران تفاوت چندانی ندارد؛ بدین صورت که اولویت‌های اول تا سوم استفاده از موبایل (رابطه با دوستان، خانواده و مسائل کاری) در هر دو گروه مشابه بوده است. کم و بیش همین نتیجه نیز درباره استفاده از پیامک نیز مشاهده شد. دانش‌آموزان دبیرستانی در درجه اول برای ارسال جمله‌های زیبا و احساسی، سپس برای احوال‌پرسی و خیر سلامتی و بعد از آن برای ارسال انواع لطیفه استفاده می‌کنند، در حالی که اولویت دانش‌آموزان مقطع راهنمایی در استفاده از موبایل و پیامک با دبیرستانی‌ها متفاوت بوده است.

در این قسمت و با بهره‌گیری از ادبیات نظری و تجربی، فرضیه‌های تحقیق به شرح زیر تدوین و ارائه می‌گردد:

- میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در بین دانش‌آموزان فاقد موبایل و آنهایی که موبایل دارند، متفاوت است.
- سابقه استفاده از موبایل از سوی دانش‌آموزان با میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای آنها رابطه معنادار دارد.
- میزان استفاده (شدت، ضعف) دانش‌آموزان از موبایل با میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای آنها رابطه معنادار دارد.
- نوع استفاده (ابزاری یا بیانگر) دانش‌آموزان از موبایل با میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای آنها رابطه معنادار دارد.
- موقعیت‌های استفاده (مناسب یا نامناسب) دانش‌آموزان از موبایل با میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای آنها رابطه معنادار دارد.

و با توجه به فرضیه‌های تحقیق، مدل نظری این پژوهش به شکل زیر ارائه می‌گردد.

تعریف عملیاتی متغیرهای تحقیق

۱. الگوی کاربری یا نحوه استفاده از موبایل (متغیر مستقل): منظور از الگوی کاربری

یا نحوه استفاده از موبایل کیفیت استفاده از آن از سوی دانش‌آموزان است که در ابعادی چون: میزان، سابقه، نوع و موقعیت استفاده از موبایل امکان سنجش آن فراهم شده است. در تبیین و عملیاتی کردن نحوه کاربری موبایل، علاوه بر تحقیقات تجربی انجام شده، به‌ویژه از الگوی گسر درخصوص سنجش ابعاد استفاده از موبایل بهره‌جسته‌ایم (موسوی، ۱۳۸۹: ۷۴).

الف) میزان و شدت استفاده از موبایل در سه سطح کم، متوسط و شدید در قالب مؤلفه‌هایی چون: همراهی همه‌جایی موبایل حتی در مدرسه، تعداد پیامک‌های دریافتی و ارسالی، تذکراتی، مسؤلان، استفاده از ظرفیت‌های مختلف آن در محیط آموزشی از قبیل: بلوتوث، دوربین و ضبط و پخش و... سطح سنجش این متغیر فاصله‌ای بوده است.

ب) نحوه استفاده و نوع نگرش به موبایل که طبق مدل گسری در ابعاد ابزاری و بیانگر سنجش‌پذیر است. بُعد ابزاری استفاده از موبایل در دانش‌آموزان در قالب مؤلفه‌هایی چون: استفاده‌های کاری تحصیلی، درخواست کمک و مشاوره و ارتباط با اولیای خانه و مدرسه و... بُعد بیانگر استفاده از موبایل در قالب مؤلفه‌هایی چون: تسهیل روابط اجتماعی، احساس فردیت و دوری از کنترل والدین، آزادی در روابط، ابراز هویت و تثبیت شخصیت اجتماعی

❖ ۹۰ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

خود، ارسال و دریافت جمله‌های احساسی و شاعرانه، دور شدن از انزوا و بیان لطیف احساسات و علائق جامعه در قالب طنز و... است و این متغیر در سطح اسمی سنجیده شده است. ج) موقعیت‌های استفاده از موبایل که شامل مکان‌ها و زمان‌های مناسب یا نامناسب استفاده از موبایل است. در قالب مؤلفه‌هایی چون: استفاده از موبایل هنگام تدریس معلم، هنگام مطالعه، در محیط مدرسه، بیداری تا نیمه‌های شب. سطح سنجش متغیر اسمی است.

۲. **جامعه‌پذیری مدرسه‌ای (متغیر وابسته):** یکی از جنبه‌های اصلی جامعه‌پذیری و اجتماعی شدن در هر جامعه‌ای را می‌توان در قالب جامعه‌پذیری مدرسه‌ای قرار داد؛ بدین صورت که یکی از کارکردهای عمومی نهاد آموزش و پرورش، اجتماعی کردن افراد جامعه است و در این رابطه هدف جامعه‌پذیری، آموزش قواعد و نظام‌های اساسی؛ از آداب و عادات و رفتار روزمره گرفته تا روش‌های علمی، به افراد است (علاقه‌بند، ۱۳۷۸: ۹۸). هرچند جامعه‌پذیری مدرسه‌ای طیف گسترده‌ای از ابعاد و مؤلفه‌ها را دربر می‌گیرد، اما به اعتقاد گروهی از محققان تبلور عینی جامعه‌پذیری مدرسه‌ای را عمدتاً می‌توان در مهارت‌های اجتماعی دید که دانش‌آموز آنها را در مدرسه فراگرفته است. بنابراین، بر آن شدیم برای سنجش این متغیر، ابعاد و مؤلفه‌هایی مناسب را با الهام از مطالعه دکتر فاتحی‌زاده و همکاران (۱۳۸۴) به صورت زیر در نظر بگیریم:

الف) مهارت‌های ارتباطی: این مهارت‌ها شامل مهارت‌های کلامی (صحبت کردن در جمع، مجلس گرم کردن و لطیفه گفتن و...) فراکلامی و ارتباطی (عذرخواهی از دیگران به دلیل اشتباه‌ها، مهارت دوست‌یابی، رازداری و دروغ‌گویی...).

ب) مهارت‌های جرئت‌ورزی: در قالب مؤلفه‌هایی چون: توانایی «نه گفتن» در برابر خواسته‌های نابجای دوستان، بیان و شناخت احساسات و نیازهای خود، انتقاد از مسئولان مدرسه و پذیرش انتقاد دیگران و...

ج) مهارت‌های مسئولیت‌پذیری: شامل مؤلفه‌هایی چون: پذیرش مسئولیت‌هایی در محیط خانه، مدرسه و اجتماع از قبیل: شرکت در فعالیت‌های فوق‌برنامه در مدرسه، فعالیت در

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و... ❖ ۹۱

کانون‌های فرهنگی - تربیتی، کاندیدا شدن برای شورای دانش‌آموزی و...

(د) مهارت‌های مربوط به آشنایی و عمل به ارزش‌های اجتماعی که در قالب مؤلفه‌هایی چون: شرکت در نماز جماعت، ارتباط با جنس مخالف، فعالیت در کانون‌های فرهنگی، انجمن‌های بیرون از مدرسه، حضور در مراسم‌ها، بزرگداشت‌ها و راهپیمایی‌ها، عضویت در هیئت‌های مذهبی، دفاع از نظام و آشنایی با مشاهیر ایرانی اسلامی و... می‌توان آن را سنجید.

(ه) مهارت‌های فراغتی و مقابله‌ای که در قالب مؤلفه‌هایی چون: فعالیت‌های تربیت بدنی، استفاده بهینه از اوقات فراغت، مشورت با اولیای مدرسه و دیگران در صورت بروز مشکلات روانی - اجتماعی، در نظر گرفتن وضع و اقتصاد خانواده و سعی در کسب استقلال مالی و... سنجیدنی است. ابعاد و مؤلفه‌های متغیر جامعه‌پذیری مدرسه‌ای را در جدول ۱ ارائه کرده‌ایم.

جدول ۱. ابعاد و مؤلفه‌های متغیر جامعه‌پذیری مدرسه‌ای

ضریب آلفا	گویه‌ها و سؤال‌ها	مؤلفه‌ها	ابعاد	مفاهیم
.۶۷/۳	۴۰،۳۲،۱۸،۷،۵،۴،۳،۱	مهارت‌های کلامی، غیرکلامی،	مهارت‌های	جامعه‌پذیری مدرسه‌ای
.۶۲	۳۷،۱۷،۹،۸،۶،۲،۱۱،	فراکلامی، برقراری ارتباط	ارتباطی	
.۸۲	۲۶،۲۵،۱۶،۱۳،۱۲،۲۱	توانایی نه گفتن، بیان و شناخت	مهارت‌های	
		احساس و نیاز خود، انتقاد و	جرئت‌ورزی	
		انتقادپذیری و...	مهارت‌های	
.۷۷	۳۴،۳۰،۲۷،۲۳،۱۴،۱۰ ۳۸،۳۶،۳۵	همکاری و قبول مسئولیت در	مسئولیت‌پذیری	
		خانه، مدرسه و اجتماع	مهارت‌های	
.۶۷	۳۱،۲۴،۲۲،۲۰،۱۹،۱۵ ۳۹،۲۹،۲۸،۳۳	شناخت و درک ارزشها و قوانین و	مربوط به	
		مقررات و سرویسهای اجتماعی در	ارزش‌های	
آلفای کل	/۸۹	مدرسه و جامعه	اجتماعی	
		غنی کردن اوقات فراغت، جلب	مهارت‌های	
		حمایت دیگران، تربیت بدنی،	فراغتی و	
		استقلال و هویت‌یابی	مقابله‌ای	

روش‌شناسی تحقیق

مطالعه حاضر از نوع پیمایشی، مقطعی و پنهانگر است. جامعه آماری این پژوهش شامل همه دانش‌آموزان دختر و پسر مشغول به تحصیل در مقطع متوسطه شهر کوهدشت است که جمعیت آنان بر اساس آخرین سرشماری مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۰، ۵ هزار و ۳۴ نفر می‌باشد. برای تعیین حجم نمونه از فرمول «کوکران» استفاده شده و حجم نمونه به دست آمده از این طریق برابر با ۲۷۳ نفر بوده که به دلیل جبران ریزش احتمالی پاسخگویان، حجم نمونه را به ۲۸۰ نفر افزایش دادیم. شیوه انتخاب نمونه‌ها نیز دو مرحله‌ای بوده و به شیوه تصادفی و سپس سهمیه‌ای انجام گرفته است. جدول زیر نمایانگر حجم و تعداد نمونه‌های مورد نظر در این پژوهش، برحسب صفاتی چون پایه و رشته تحصیلی و جنس است.

جدول ۲. حجم نمونه برحسب جنس، رشته و پایه تحصیلی دانش‌آموزان

جمع کل	پایه چهارم		پایه سوم		پایه دوم		رشته
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن	
۸۰	۱۰	۱۰	۲۰	۲۰	۱۰	۱۰	ریاضی و فنی
۱۱۰	۲۵	۲۵	۲۰	۲۰	۱۰	۱۰	علوم تجربی
۹۰	۲۵	۲۵	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	علوم انسانی
۲۸۰	۶۰	۶۰	۵۰	۵۰	۳۰	۳۰	جمع کل
	۱۲۰		۱۰۰		۶۰		

ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش پرسشنامه‌ای ۲۷ سؤالی بوده که پس از مطالعه منابع جدید داخلی و خارجی درباره تأثیرهای اجتماعی فرهنگی موبایل تنظیم و پس از اطمینان به اعتبار و پایایی مقیاس‌ها و خرده‌مقیاس‌های آن استفاده شد. اندازه‌گیری میزان آلفای «کرونباخ» پرسشنامه مذکور برای کل و نیز خرده‌مقیاس‌های اصلی با انجام مطالعه مقدماتی بر روی ۳۰ نفر از اعضای جامعه آماری انجام شد که ضریب آلفای کرونباخ برای

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و... ❖ ۹۳

متغیر میزان استفاده از موبایل ۸۰/۶ درصد و برای متغیر جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در سطح ۸۹ درصد به دست آمد.

یافته‌های تحقیق

الف) یافته‌های توصیفی

کل دانش‌آموزان بررسی شده در این پژوهش ۲۸۰ نفر است که درصد درخور توجهی از آنها (۸۶/۶ درصد) موبایل شخصی داشته و تنها ۱۳/۲ درصد از ایشان فاقد موبایل بوده‌اند. ۴۵/۴ درصد پاسخگویان سابقه کمی در استفاده از موبایل (کمتر از دو سال) و ۵۰/۷ درصد سابقه متوسط (دو تا چهار سال) استفاده از موبایل دارند؛ به عبارتی، آنها از اوایل دوران دبیرستان موبایل داشته‌اند. البته ۳/۹ درصد دانش‌آموزان نیز سابقه طولانی در استفاده از موبایل داشته‌اند (پنج سال یا بیشتر) گویا آنها از اوایل دوره راهنمایی موبایل شخصی داشته‌اند. همچنین نتایج به دست آمده نشان داد که بیش از ۳۰ درصد دانش‌آموزان بررسی شده در سطح شدید و زیاد از موبایل‌های خود استفاده می‌کنند.

۳۰/۴ درصد دانش‌آموزان بررسی شده «نگرش ابزاری» به موبایل داشته و نحوه استفاده آنها از موبایل نیز «ابزاری» و در قالب فعالیت‌های ضروری بوده، اما ۶۹/۶ درصد دارای نگرش و نوع استفاده بیانگر بوده‌اند، یعنی به موبایل همچون وسیله‌ای برای بیان هویت، احساسات و عواطف نگریسته و همین طور از آن استفاده می‌کنند و دیگر آنکه ۶۸/۹ درصد جامعه مورد بررسی از موبایل غالباً در موقعیت‌های مناسب (مکان و زمان‌هایی غیر از مدرسه، هنگام ضرورت، اوقات فراغت و...) استفاده می‌کنند، در حالی که ۳۱/۱ درصد از آنها در موقعیت‌های نامناسب (محیط مدرسه، حین تدریس معلم، تا پاسی از شب و...) از موبایل خود استفاده می‌کنند. همچنین، نتایج به دست آمده نشان داد که سطح جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در دانش‌آموزان بررسی شده از متوسط و طبیعی کمتر است. درحقیقت، آزمون رتک نمونه نشان می‌دهد که میانگین محاسبه شده جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در دانش‌آموزان به طرز چشمگیری از میانگین نظری (۱۲۲/۵) پایین تر بوده است.

ب) یافته‌های تحلیلی

با استناد به آزمون مقایسه میانگین گروه‌های مستقل (آزمون *t*) می‌توان بگوییم میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در دانش‌آموزانی که موبایل داشته‌اند (با میانگین نمره ۹۱/۶) به‌طور جدی و معنادار از دانش‌آموزانی که موبایل ندارند، (با میانگین نمره ۱۲۰/۹) کمتر بوده است. در این رابطه تأثیر موبایل بر تعدادی از مؤلفه‌های جامعه‌پذیری مدرسه‌ای نیز درخور تأمل است. مثلاً میزان مهارت‌های فراغتی - مقابله‌ای دانش‌آموزان دارنده موبایل (با میانگین نمره ۳۲/۴) به شکل معناداری از دانش‌آموزان فاقد موبایل (میانگین نمره ۴۳/۱) کمتر بوده است. مهارت مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دارنده موبایل نیز (میانگین نمره ۱۰/۷) به‌طور جدی و معناداری از دانش‌آموزان فاقد موبایل (میانگین نمره ۱۷/۵) کمتر بوده است. درباره مهارت‌های ارتباطی، جرئت‌ورزی، آشنایی و عمل به ارزش‌ها و هنجارها نیز کم‌وبیش همین وضعیت مشاهده گردید. در یک کلام، داشتن موبایل و استفاده از آن از سوی دانش‌آموزان بررسی شده، باعث کاهش انواع مهارت‌هایی شده که جامعه‌پذیری مدرسه‌ای آنان را شکل می‌دهد.

به منظور آزمون فرضیه‌های تحقیق و با توجه به نوع آنها (رابطه‌ای و یا مقایسه‌ای) و نوع متغیرهای موجود در آنها (اسمی، رتبه‌ای، فاصله‌ای و نسبی) آزمون‌های مناسب هر فرضیه را به کار گرفتیم. در بررسی فرضیه تحقیق «رابطه بین نحوه استفاده و نوع نگرش به موبایل (ابزاری یا بیانگر) با میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای دانش‌آموزان» پس از اطمینان به تأمین پیش‌فرض‌های توزیع طبیعی و همگنی واریانس نمره‌ها از آزمون «*t*» گروه‌های مستقل استفاده کردیم که نتایج آزمون در جدول ۳ منعکس شده است.

جدول ۳. نتیجه آزمون *T* بین نحوه استفاده و نوع نگرش به موبایل و جامعه‌پذیری مدرسه‌ای

نوع نگرش و نحوه استفاده از موبایل	میانگین نمره جامعه‌پذیری M	انحراف معیار S	تی تست T	سطح معناداری Sig
ابزاری	۱۱۵/۳۲	۲۴/۴۷	۸/۵۳	۰/۰۰۰
بیانگر	۸۷/۰۳	۲۷/۶۸		

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و ... ❖ ۹۵

با توجه به نتایج جدول ۳ (۰/۰۰۰ آفغذ: ۲۸/۵۳ آر) می‌توانیم ملاحظه کنیم که ارتباط بین جامعه‌پذیری مدرسه‌ای با نگرش و نوع استفاده از موبایل معنادار و در نتیجه فرضیه تحقیق تأیید می‌گردد. در حقیقت، نوع نگرش و استفاده ابزاری دانش‌آموزان از موبایل می‌تواند میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای آنها را در مقایسه با زمانی که نگرش و استفاده آنها از موبایل بیشتر حالت بیانگر و غیرابزاری داشته، متفاوت کند. میانگین‌های به دست آمده نشان می‌دهد که میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در دانش‌آموزانی که استفاده ابزاری از موبایل دارند، بالاتر از کسانی است که از آن استفاده غیرابزاری و بیانگر دارند.

در بررسی فرضیه دیگر تحقیق با نام «رابطه بین موقعیت‌های استفاده از موبایل (موقعیت مناسب یا نامناسب) و میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای» نیز با توجه به تأمین پیش‌فرض‌های توزیع طبیعی و همگنی واریانس نمره‌ها از آزمون F برای سنجش این ارتباط استفاده کردیم که نتایج آن در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. نتیجه آزمون T بین موقعیت‌های استفاده از موبایل و جامعه‌پذیری مدرسه‌ای

موقعیت‌های استفاده از موبایل	میانگین نمره جامعه‌پذیری M	انحراف معیار S	تی تست T	سطح معناداری Sig
موقعیت مناسب	۱۰۸/۴۷	۲۴/۹۶	۱۶/۲۴	۰/۰۰۰
موقعیت نامناسب	۶۷/۱۲	۱۶/۸۱		

با توجه به نتایج به دست آمده در جدول ۴ (۰/۰۰۰ آفغذ: ۲۸/۵۳ آر) می‌توان ملاحظه کرد که رابطه میان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای با سابقه استفاده از موبایل معنادار بوده و در نتیجه فرضیه تحقیق تأیید می‌گردد. بدین معنا که استفاده مناسب و یا نامناسب دانش‌آموزان از موبایل می‌تواند میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای متفاوتی از یکدیگر را به همراه داشته باشد. بر اساس نتایج حاصله، دانش‌آموزانی که در موقعیت‌های مناسب (مکان و زمان مناسب) از موبایل استفاده می‌کنند، میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای آنها بالاتر از کسانی است که از موبایل در موقعیت‌های نامناسب (زمان‌ها و مکان‌های نامناسب) استفاده می‌کنند.

❖ ۹۶ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

یکی دیگر از فرضیه‌های تحقیق «رابطه میزان استفاده از موبایل و میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای» بوده که به منظور بررسی این فرضیه با توجه به فاصله‌ای بودن دو متغیر و نیز تأمین پیش فرض‌های طبیعی بودن توزیع نمره‌ها و رابطه خطی میان دو متغیر، از آزمون همبستگی «پیرسون» استفاده کردیم که نتایج آن در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵. بررسی رابطه میزان استفاده از موبایل و میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای

سطح معناداری	ضریب پیرسون	تعداد	
۰/۰۰۰	۰/۶۵ -	۲۸۰	جامعه‌پذیری مدرسه‌ای میزان استفاده

با دقت در نتایج جدول ۵ (۰/۰۰۰ P $= ۰/۶۵$ - آ) می‌توان اذعان داشت که رابطه همبستگی بین میزان استفاده از موبایل و جامعه‌پذیری مدرسه‌ای دانش‌آموزان معکوس و نسبتاً قوی بوده، این بدان معناست که هرچه میزان استفاده دانش‌آموزان از موبایل بیشتر شود، از میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای آنها کاسته خواهد شد و برعکس، در صورت کاهش استفاده از موبایل، جامعه‌پذیری مدرسه‌ای آنها افزایش می‌یابد.

در ادامه، برای بررسی بیشتر این نتیجه، متغیر میزان استفاده به متغیری رتبه‌ای تبدیل شده و به سطوح کم، متوسط و زیاد طبقه‌بندی شد. سپس طی بررسی تکمیلی فرضیه «تفاوت معنادار میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در دانش‌آموزانی که زیاد، متوسط و یا کم از موبایل استفاده می‌کنند» از آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه (۱) استفاده کردیم. البته قبل از اجرای آزمون، پیش فرض‌های مربوط به توزیع طبیعی نمره‌های جامعه‌پذیری مدرسه‌ای را با توجه به میزان و شدت استفاده از موبایل و همگنی واریانس آنها تست کردیم. جدول ۶ نشان‌دهنده نتایج آزمون تفاوت میان میزان استفاده از موبایل و جامعه‌پذیری مدرسه‌ای است.

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و ... ❖ ۹۷

جدول ۶. نتایج آزمون تحلیل واریانس یکراهه دربارهٔ جامعه‌پذیری
مدرسه‌ای و میزان استفاده از موبایل

منبع تغییرها	مجموع مجذورها	شدت آزادی	میانگین مجذورها	مقدار F	سطح معنی‌داری
واریانس بین‌گروهی	۹۹۰۱۹/۰۷	۲	۴۹۵۰۹/۵۳	۹۳/۰۲	۰/۰۰۰
واریانس درون‌گروهی	۱۴۷۴۲۰/۶	۲۷۷	۵۳۲/۲۰		
واریانس کل	۲۴۶۴۳۹/۶	۲۷۹			

سال دوازدهم، شماره پانزدهم، پاییز ۱۳۹۰ ❖

با توجه به نتایج جدول ۶ (۰/۰۰۰ - **F**، ۹۳/۰۲) می‌توان ملاحظه کرد افرادی که میزان استفاده متفاوتی از موبایل دارند، میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای آنها نیز با یکدیگر دارای تفاوت جدی و معناداری است. در نهایت، به منظور بررسی روند کاهش یا افزایش میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای دانش‌آموزان - آن هم برحسب میزان استفاده از موبایل - آزمون تحلیل روند را به کار گرفتیم. آزمون تحلیل روند دربارهٔ تحلیل واریانس یکراهه و برای بررسی روند تغییر میانگین نمره‌ها را در گروه‌های مختلف مطرح می‌کنیم. در همین رابطه، نمودار ۱ را با توجه به آزمون تحلیل روند بین میزان استفاده از موبایل و جامعه‌پذیری مدرسه‌ای ارائه می‌نماییم.

سال دوازدهم، شماره پانزدهم، پاییز ۱۳۹۰ ❖

نمودار ۱. تحلیل روند درباره میزان استفاده از موبایل و جامعه پذیرش مدرسه‌ای

با توجه به نمودار ۱ می‌توان این نکته را دریافت که نمره جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در دانش‌آموزانی که از موبایل در حد اندک استفاده می‌نمایند، بالاست (نمره بیشتر از ۱۱۰). اما با افزایش استفاده از موبایل نمره جامعه‌پذیری دانش‌آموزان کاهش یافته، به گونه‌ای که کمترین میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای (نمره کمتر از ۷۰) از آن گروهی است که بیشترین استفاده از موبایل را دارد. نمودار ۱ نشان می‌دهد که روند تغییر نمره‌های جامعه‌پذیری مدرسه‌ای (متغیر وابسته) با توجه به میزان استفاده از موبایل (متغیر مستقل) روندی خطی و نزولی است.

از دیگر فرضیه‌های این تحقیق «رابطه بین سابقه استفاده از موبایل و میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای» دانش‌آموزان بوده که به منظور بررسی این فرضیه با توجه به فاصله‌ای بودن دو متغیر و نیز تأمین پیش‌فرض‌های طبیعی بودن توزیع نمره‌ها و رابطه خطی میان دو متغیر، از آزمون همبستگی پیرسون استفاده کردیم که نتایج آن در جدول ۷ آمده است.

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و ... ❖ ۹۹

جدول ۷. بررسی رابطه بین سابقه استفاده از موبایل و جامعه پذیری مدرسه‌ای

سطح معناداری	ضریب پیرسون r	تعداد کل	
۰/۰۰۰	-.۳۵	۲۸۰	جامعه‌پذیری مدرسه‌ای
۰/۰۰۰	-.۳۵	۲۸۰	میزان استفاده

نتایج جدول ۷ (گنگ آف ۳۵-آ) حاکی از آن است که میان سابقه استفاده دانش‌آموزان از موبایل و جامعه‌پذیری مدرسه‌ای آنها رابطه معنادار، معکوس و در حد متوسط است. در این راستا، به نظر می‌رسد هرچه سابقه استفاده از موبایل بیشتر باشد، میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای دانش‌آموزان کمتر است. در ادامه، برای بررسی بیشتر و عمیق‌تر، متغیر سابقه استفاده از موبایل به متغیری رتبه‌ای تبدیل شده و به سابقه کم، متوسط و زیاد طبقه‌بندی گردید. سپس طی بررسی تکمیلی فرضیه «تفاوت معنادار میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در دانش‌آموزانی که سابقه زیاد، متوسط و یا کم در استفاده از موبایل دارند» از آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه (۱ اثر ح) استفاده کردیم. قبل از اجرای آزمون تحلیل واریانس، پیش‌فرض‌های مربوط به توزیع طبیعی و همگنی واریانس داده‌های مربوطه اطمینان حاصل گردید. نتایج آزمون در جدول ۸ منعکس شده است.

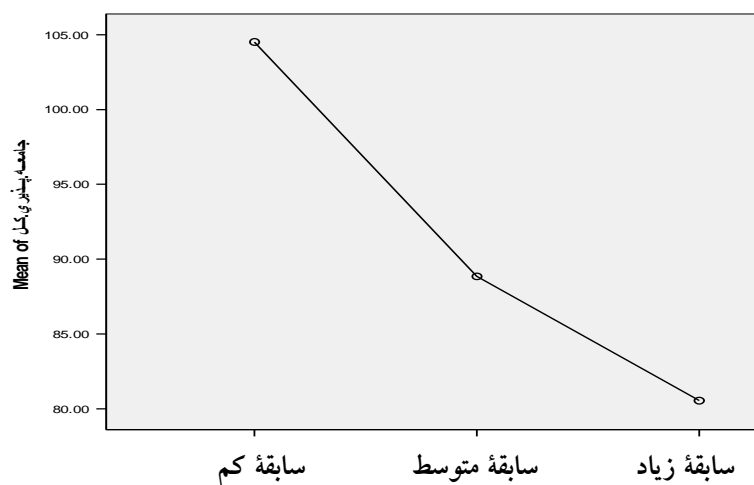
جدول ۸. نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه درباره جامعه‌پذیری

مدرسه‌ای و سابقه استفاده از موبایل

منبع متغیرها	مجموع مجذورها	شدت آزادی	میانگین مجذورها	مقدار F	سطح معنی‌داری
واریانس بین‌گروهی	۱۹۰۵۸/۵۷	۲	۹۵۲۹/۲۸	۱۱/۶۰	۰/۰۰۰
واریانس درون‌گروهی	۲۲۷۳۸۱/۱	۲۷۷	۸۲۰/۸۷		
واریانس کل	۲۴۶۳۹/۶	۲۷۹			

❖ ۱۰۰ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

با توجه به نتایج جدول ۸ (۰/۰۰ - آلفا ۱۱/۶۶۱/ت) می‌توان ملاحظه کرد که میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در کاربران موبایلی که سابقهٔ مختلفی در استفاده از موبایل دارند با یکدیگر تفاوت معناداری دارد و فرضیهٔ مذکور تأیید می‌گردد. این بدان معناست که میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای دانش‌آموزان برحسب سابقهٔ داشتن موبایل متفاوت است. به سخن دیگر، دانش‌آموزانی که سابقهٔ بیشتری در استفاده از موبایل دارند، نمرهٔ جامعه‌پذیری کمتری دریافت کرده‌اند و همین‌طور به عکس. در ادامه و به منظور بررسی روند کاهش یا افزایش جامعه‌پذیری دانش‌آموزان - آن هم با توجه به سابقهٔ استفادهٔ آنها از موبایل - آزمون تحلیل روند را به کار گرفتیم.

نمودار ۲. تحلیل روند دربارهٔ جامعه‌پذیری مدرسه‌ای و سابقهٔ استفاده از موبایل

با توجه به نمودار ۲ می‌توان این نکته را به خوبی دریافت که نمرهٔ مربوط به میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در دانش‌آموزانی که سابقهٔ اندکی در استفاده از موبایل داشته‌اند (سابقهٔ کمتر از یک سال) در سطح بالایی قرار دارد، اما به موازاتی که سابقهٔ استفاده از موبایل در آنها افزایش یافته، نمرهٔ میزان جامعه‌پذیری آنها سیر نزولی منظمی داشته است. از این رو، روند تغییر میانگین نمره‌های جامعه‌پذیری - برحسب سابقهٔ استفاده از موبایل - روند خطی است.

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و... ❖ ۱۰۱

ج) یافته‌های تکمیلی

با توجه به نتایج به دست آمده مبنی بر وجود رابطه منفی و معکوس میان استفاده دانش‌آموزان از موبایل و جامعه‌پذیری مدرسه‌ای آنها، سؤالی که ممکن است به ذهن خطور نماید این است که استفاده از موبایل بر کدام یک از مؤلفه‌های جامعه‌پذیری مدرسه‌ای (مهارت‌های اجتماعی) دانش‌آموزان بیشترین اثر را داشته است؟ به عبارتی، استفاده از موبایل کدام یک از مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان را بیشتر تهدید می‌نماید؟ بدین منظور، یک بار رابطه همبستگی میان میزان استفاده از موبایل را با مؤلفه‌های جامعه‌پذیری آزمودیم و در مرحله دوم، رابطه همبستگی میان سابقه استفاده از موبایل را با مؤلفه‌های جامعه‌پذیری مدرسه‌ای سنجیدیم.

در این رابطه، با توجه به فاصله‌ای بودن متغیرهای مستقل و وابسته، آزمون همبستگی پیرسون را مناسب تشخیص دادیم. البته قبل از انجام آزمون همبستگی درباره تأمین پیش‌فرض‌های لازم آن به‌ویژه طبیعی یا شبه‌طبیعی بودن توزیع نمره‌های متغیرها (به کمک آزمون کولموگروف اسمیرنوف تک‌بُعدی) و همچنین خطی بودن رابطه میان متغیرهای مستقل و وابسته (به کمک آزمون خطی بودن رابطه) اطمینان حاصل کردیم. نتایج آزمون همبستگی در جدول‌های ۹ و ۱۰ منعکس شده است.

جدول ۹. نتایج آزمون همبستگی پیرسون میان سابقه استفاده از موبایل و مؤلفه‌های جامعه‌پذیری مدرسه‌ای

نام متغیرها	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معناداری
سابقه استفاده از موبایل، مهارت ارتباطی دانش‌آموز	۲۸۰	-۰/۳۰۰	۰/۰۰۰
سابقه استفاده از موبایل، مهارت جرئت‌ورزی دانش‌آموز	۲۸۰	-۰/۲۲۱	۰/۰۰۰
سابقه استفاده از موبایل، مهارت آشنایی و عمل به ارزش‌ها	۲۸۰	-۰/۲۲۴	۰/۰۰۰
سابقه استفاده از موبایل، مهارت‌های فراغتی مقابله‌ای	۲۸۰	-۰/۲۹۸	۰/۰۰۰
سابقه استفاده از موبایل، مهارت‌های مسئولیت‌پذیری	۲۸۰	-۰/۳۸۰	۰/۰۰۰

❖ ۱۰۲ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

نتایج به دست آمده در جدول ۹ بیانگر آن است که هرچه سابقه دانش آموزان در استفاده از موبایل بیشتر باشد، انواع مهارت‌های اجتماعی در آنها کاهش خواهد یافت و این کاهش به‌ویژه درباره مهارت‌های مسئولیت‌پذیری و مهارت‌های ارتباطی شدیدتر است. همچنین، رابطه همبستگی میزان استفاده از موبایل و مؤلفه‌های جامعه‌پذیری را آزمودیم که نتایج به دست آمده در جدول ۱۰ منعکس شده است.

جدول ۱۰. نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین میزان استفاده از موبایل و مؤلفه‌های جامعه‌پذیری مدرسه‌ای

سطح معناداری	ضریب همبستگی	تعداد	نام متغیرها
۰/۰۰۰	-۰/۴۶۸	۲۸۰	میزان استفاده از موبایل، مهارت ارتباطی دانش آموز
۰/۰۰۰	-۰/۴۳۶	۲۸۰	میزان استفاده از موبایل، مهارت جرئت‌ورزی دانش آموز
۰/۰۰۰	-۰/۳۶۳	۲۸۰	میزان استفاده از موبایل، مهارت آشنایی و عمل به ارزش‌ها
۰/۰۰۰	-۰/۶۳۵	۲۸۰	میزان استفاده از موبایل، مهارت‌های فراغتی مقابله‌ای
۰/۰۰۰	-۰/۶۲۸	۲۸۰	میزان استفاده از موبایل، مهارت‌های مسئولیت‌پذیری

نتایج به دست آمده در جدول ۱۰ بیانگر آن است که هرچه بر میزان استفاده دانش‌آموزان از موبایل افزوده می‌شود، همه مهارت‌های اجتماعی در آنها به طور جدی کاهش خواهد یافت و این کاهش به‌ویژه درباره مهارت‌های مسئولیت‌پذیری و مهارت‌های فراغتی شدیدتر است.

در این قسمت، با ملاحظه این واقعیت که پدیده‌های انسانی عموماً چندعاملی و ترکیبی هستند، از برخی آزمون‌ها که اثرات چند عامل را در بروز، عدم بروز، افزایش و یا کاهش جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در بین دانش‌آموزان اندازه‌گیری می‌کنند نیز بهره برده‌ایم؛ از جمله

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و... ❖ ۱۰۳

این آزمون‌ها، تحلیل واریانس عاملی (دوراهه) بوده است. در واقع، به کمک تحلیل واریانس عاملی، اثرات تعاملی دو عامل اثرگذار (دو متغیر مستقل) بر متغیر وابسته تحقیق، یعنی جامعه‌پذیری مدرسه‌ای را اندازه‌گیری کرده‌ایم. در این راستا، تأثیر ترکیبی میزان و نوع استفاده از موبایل را بر میزان جامعه‌پذیری مدرسه آزمودیم که نتایج مربوطه در جدول ۱۱ آمده است.

جدول ۱۱. تحلیل واریانس دوراهه درباره اثر تعاملی نوع و میزان استفاده از موبایل بر جامعه‌پذیری مدرسه‌ای

سطح معناداری	مقدار F	میانگین مجذورها	شدت آزادی	مجموع مجذورها	
۰/۰۰۰	۴۳/۷۴۷	۲۱۸۷۹/۹۴۵	۵	۱۰۹۳۹۹/۶۲۴	Corrected Model
۰/۰۰۰	۱۹۱۳/۶۵۷	۹۵۷۱۰۶/۹۲۱	۱	۹۵۷۱۰۶/۹۲۱	Intercept
۰/۰۰۱	۱۱/۷۸۱	۵۸۹۵/۵۸۱	۱	۵۸۹۵/۵۸۱	نوع استفاده
۰/۰۰۰	۱۸/۹۱۱	۹۴۵۸/۴۱۱	۲	۱۸۹۱۶/۸۲۳	میزان استفاده
۰/۰۸۶	۲/۴۷۳	۱۲۳۶/۷۹۴	۲	۲۴۷۳/۵۸۰	نوع و میزان استفاده
		۵۰۰/۱۴۶	۲۷۴	۱۳۷۰۳۹/۸۹۱	خطا
			۲۸۰	۲۴۶۴۳۹/۶۲۳	کل
			۲۷۹	۲۴۶۴۳۹/۶۲۳	Corrected Total

با دقت در نتایج به دست آمده در جدول ۱۱ (۰/۰۸۶ < F < ۰/۰۰۱) می‌توان این نکته را اذعان داشت که نوع استفاده، همچنین موقعیت استفاده دانش‌آموزان از موبایل، اگرچه جداگانه و تک‌تک بر کاهش و یا افزایش جامعه‌پذیری مدرسه‌ای اثرگذارند، اثر تعاملی و ترکیبی آنها نیز بر جامعه‌پذیری مدرسه‌ای معنادار نیست. در ادامه، اثرات تعاملی و ترکیبی میزان استفاده و موقعیت‌های استفاده از موبایل را بر میزان جامعه‌پذیری مدرسه آزمودیم که نتایج آن در جدول ۱۲ آمده است.

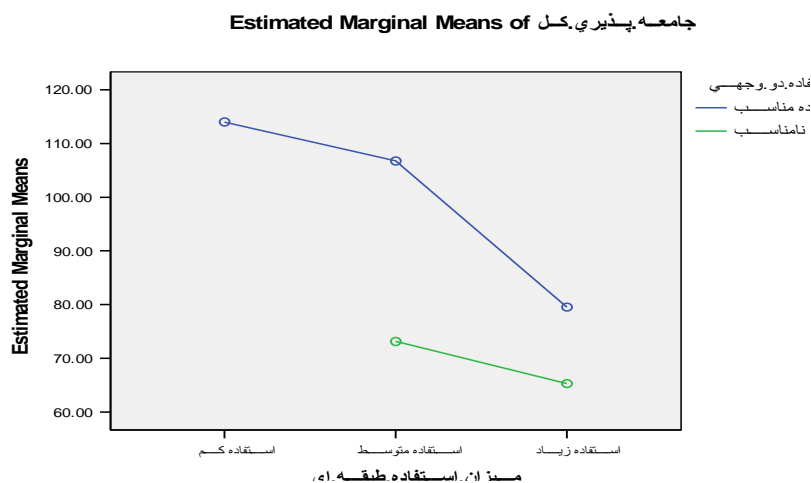
❖ ۱۰۴ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

جدول ۱۲. تحلیل واریانس عاملی دربارهٔ اثر تعاملی موقعیت و میزان استفاده از موبایل بر جامعه‌پذیری مدرسه‌ای

سطح معناداری	مقدار F	میانگین مجذورها	شدت آزادی	مجموع مجذورها	
۰/۰۰۰	۶۴/۷۴۸	۲۹۸۴۱/۸۳۱	۴	۱۱۹۳۶۷/۳۲۵	Corrected Model
۰/۰۰۰	۲۹۲۷/۹۷۵	۱۳۵۲۹۶۱/۶۹۴	۱	۱۳۵۲۹۶۱/۶۹۴	Intercept
۰/۰۰۰	۱۸/۲۰۹	۸۴۱۴/۱۴۸	۲	۱۶۸۲۸/۲۹۶	موقعیت‌های استفاده
۰/۰۰۰	۳۴/۱۶۷	۱۵۷۸۸/۰۲۵	۲	۱۵۷۸۸/۰۲۵	میزان استفاده
۰/۰۱۸	۵/۶۲۴	۲۵۹۸۸۳۷	۲	۲۵۹۸۸۳۷	موقعیت و میزان استفاده
		۴۶۲/۰۸۱	۲۷۵	۱۲۷۰۷۲/۳۰۰	خطا
			۲۸۰	۲۸۰۶۷۹۹/۰۰۰	کل
			۲۷۹	۲۴۶۴۳۹/۶۲۵	Corrected Total

با دقت در نتایج به دست آمده در جدول ۱۲ (۰/۰۱۸ / آف ج ل ۵/۶۲۴، آ ۲/۲۷۵) می‌توان این نکته را اذعان داشت که میزان و موقعیت استفاده دانش‌آموزان از موبایل نه تنها جداگانه و تک‌تک بر کاهش و یا افزایش جامعه‌پذیری مدرسه‌ای اثرگذارند، بلکه اثر تعاملی و ترکیبی آنها نیز بر جامعه‌پذیری مدرسه‌ای معنادار است. معنادار شدن اثر تعاملی در اینجا حاکی از آن است هنگامی که سطح معینی از میزان استفاده (کم، متوسط، زیاد) با نوع خاصی از موقعیت استفاده (مناسب، غیرمناسب) ترکیب شود، نتایج متفاوتی در میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای دانش‌آموزان حاصل می‌شود و این نکته را می‌توان با توجه به نمودار اثر تعاملی مربوطه روشن‌تر و بهتر ملاحظه کرد.

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و... ❖ ۱۰۵

نمودار ۳. اثر تعاملی میزان و موقعیت‌های استفاده از موبایل بر جامعه‌پذیری مدرسه‌ای

با توجه به نمودار اثرات تعاملی بالا می‌توان دریافت کاربران موبایلی که از موبایل زیاد استفاده می‌کنند و این کاربری آنها اساساً در موقعیت‌های نامناسب (زمان‌ها و مکان‌های نابجا) انجام می‌پذیرد، در مقایسه با سایر کاربران، یعنی آنها که در موقعیت‌های مناسب و در سطح کمتر از موبایل استفاده می‌کنند، نمره جامعه‌پذیری پایین‌تری داشته‌اند. نمودار اثر تعاملی به دست آمده در اینجا یک نمودار اثر تعاملی منظم است و نشان می‌دهد که نمره جامعه‌پذیری در یکی از سطوح متغیر مستقل (موقعیت مناسب) همواره از سطح دیگر همان متغیر (موقعیت نامناسب) بیشتر و بالاتر خواهد بود. در واقع، بالاترین میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای دانش‌آموزان (نمره بیش از ۱۱۰) زمانی تحقق می‌یابد که استفاده از موبایل در سطح کم و در موقعیت‌های مناسب صورت گیرد و متقابلاً پایین‌ترین میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای (نمره کمتر از ۷۰) زمانی است که دانش‌آموزان در موقعیت‌های نامناسب و به اندازه زیاد از موبایل خود استفاده کنند.

جمع‌بندی

مطالعه درباره رابطه استفاده از موبایل و جامعه‌پذیری مدرسه‌ای دانش‌آموزان، در واقع ردیابی یکی از مسائل اجتماعی بالقوه‌ای است که نه تنها در جامعه ما، بلکه در ملل دیگر نیز به تدریج توجه و تمرکز محققان و کارشناسان - و البته مسئولان و برنامه‌ریزان اجتماعی - را به خود معطوف کرده است. انجام این پژوهش در میان دانش‌آموزان دبیرستانی شهرستان کوهدشت و در سال ۱۳۹۰ هرچند در سطحی محدود و با جامعه نمونه‌ای ۲۸۰ نفری صورت گرفت، نتایج به دست آمده از تحقیق نشانگر برخی نکته‌های جالب و درخور تأمل بوده است.

درباره نوع نگرش و نحوه استفاده از موبایل، تقریباً ۷۰ درصد از دانش‌آموزان مورد بررسی، به موبایل به عنوان وسیله‌ای برای اظهار عواطف، احساسات، هویت و... نگاه کرده و به سخن بهتر، نوع نگرش و نحوه استفاده بیانگر از موبایل داشته‌اند. متقابلاً نگرش حدود ۳۰ درصد آنها به موبایل ابزاری است، یعنی به موبایل به عنوان وسیله‌ای برای ارتباطات ضروری و جدی نگریسته و همین طور از آن استفاده کرده‌اند.

نتایج به دست آمده نشان داد برخلاف ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های قانونی و عرفی، حدود ۳۲ درصد دانش‌آموزان از موبایل در زمان‌ها و مکان‌های نامناسب یا غیرمعمول (مدرسه، حین تدریس معلم، تا نیمه‌های شب و...) استفاده می‌کنند و متقابلاً ۶۸ درصد آنها غالباً در زمان‌ها و مکان‌های مناسب از موبایل خود استفاده می‌نمایند. میزان و شدت استفاده از موبایل در جامعه بررسی شده به گونه‌ای است که حدود ۴۵ درصد به میزان کم و ۵۰ درصد به میزان متوسط و در نهایت، پنج درصد از آنها از موبایل زیاد استفاده می‌کنند. نکته حائز اهمیت اینکه در ویژگی‌های ذکر شده درباره میزان و نحوه استفاده از موبایل، میان دختران و پسران دانش‌آموز تفاوت معناداری ملاحظه نشد.

همچنین، با در نظر گرفتن متغیر وابسته تحقیق، یعنی جامعه‌پذیری مدرسه‌ای نتایج نشان داد که سطح جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در دانش‌آموزان مورد بررسی از سطح متوسط و طبیعی

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و... ❖ ۱۰۷

کمتر است. البته در مقایسه میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در دانش‌آموزان دارای موبایل با دانش‌آموزان فاقد موبایل ملاحظه کردیم که میانگین نمره جامعه‌پذیری در دانش‌آموزان دارای موبایل به مراتب کمتر از نمره جامعه‌پذیری دانش‌آموزان فاقد موبایل بوده و به عبارتی، دانش‌آموزان بدون موبایل نمره جامعه‌پذیری مدرسه‌ای بالاتری را کسب کرده‌اند.

در همین رابطه مشخص شد داشتن موبایل برای دانش‌آموز بر عموم مهارت‌های شکل‌دهنده به جامعه‌پذیری مدرسه‌ای او اثر منفی گذاشته و آنها را کاهش می‌دهد و خصوصاً این تأثیر درباره مهارت‌هایی چون مهارت‌های فراغتی و مسئولیت‌پذیری شدیدتر است.

نتایج تحقیق مبین این نکته است که سابقه و میزان استفاده از موبایل تأثیر معکوس بالایی بر روند جامعه‌پذیری مدرسه‌ای دارند، اگرچه میزان استفاده تأثیر شدیدتری را نشان می‌دهد. علاوه بر این، یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که میزان جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در دانش‌آموزانی که سابقه بیشتری در استفاده دارند، کمتر از بقیه دانش‌آموزان بوده است. آزمون همبستگی پیرسون در این زمینه وجود رابطه‌ای معکوس و در حد متوسط را میان سابقه استفاده و جامعه‌پذیری به دست می‌دهد.

همچنین باید اضافه کنیم که جامعه‌پذیری مدرسه‌ای در میان کاربران موبایل نیز متفاوت بوده است؛ دانش‌آموزانی که از موبایل در موقعیت‌های مناسب و یا از موبایل به صورت ابزاری استفاده می‌کنند، وضعیت جامعه‌پذیری مدرسه‌ای‌شان بهتر از دیگران بوده است.

در بررسی و مقایسه نتایج این پژوهش با ادبیات نظری و تجربی، از یک سو می‌توان از همسویی این یافته‌ها با نتایج مطالعه‌های هانس گسر درباره موبایل سخن گفت. هم‌صدا با وی، یافته‌ها نشان داد که کاربرد موبایل نزد انسان‌ها از استفاده ابزاری برای تأمین مجموعه‌ای از نیازهای خاص شروع شده و به تدریج کارکردهای آن متنوع و گسترده‌تر می‌شود، به نحوی که جذابیت و گستره کاربرد آن در اقشار نوجوان و جوان موجب کاهش اقتدار نهادهای سنتی جامعه‌پذیری (خانواده و مدرسه) و پیدایش نوعی روند خودجامعه‌پذیری را در میان آنها فراهم خواهد کرد.

❖ ۱۰۸ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

متفکر دیگری که در این خصوص نظرهای تأییدشده تجربی ارائه کرده کاستلز است. وی و همفکرانش نیز جوانان را در همه کشورهای ترویج‌دهنده اصلی شیوه‌های ارتباطی نوین در پیکره جامعه تلقی می‌کنند (موسوی، ۱۳۸۹: ۱۴۳) تا جایی که شبکه‌های اجتماعی متأثر از ارتباطات موبایلی جامعه‌ای شبکه‌ای را پدید آورده‌اند که در آن علاوه بر ارتباطات اجتماعی، دیگر ابعاد زندگی اجتماعی مثل ساختارها، نهادها و ارزش‌ها، الگوهای رفتار و کنش اجتماعی را نیز تحت تأثیر قرار داده است (همان: ۳۳).

نتیجه‌ای که در این قسمت از سؤال پژوهشی گرفته شده به خوبی حرکت جامعه دانش‌آموزی را به سمت شبکه‌ای شدن کاستلزی نشان می‌دهد، چراکه در اینجا نیز جامعه‌پذیری مدرسه‌ای به عنوان هدف ویژه و اصلی مدارس (شارع‌پور، ۱۳۸۷) تحت تأثیر این ارتباطات موبایلی قرار گرفته است. ارتباط معناداری نیز بین نتایج این بخش از پژوهش با تأیید فرضیه‌های مربوط به نظریه تحول ارزشی اینگلهارت قابل مشاهده است. آنجا که ایشان با مطرح کردن دو فرضیه کمیابی و شیوه اجتماعی شدن این نکته را مطرح کرده که امنیت و پیشرفت‌های اقتصادی تکنولوژیکی منجر به تغییر اولویت‌های جوامع و نسل جدید از اقتصاد و نیازهای مادی به سمت اولویت‌های فرهنگی و غیرمادی شده، به نحوی که کمبودها و شیوه جامعه‌پذیری این نسل بر نوع نیاز آنها مؤثر می‌باشد (اینگلهارت، ۱۳۷۸).

در این پژوهش نیز مشاهده کردیم که محدودیت‌های ارتباطی نوجوانان به‌خصوص درباره جنس مخالف و سایر محدودیت‌های عرفی، نوجوانان را وادار کرده با کمک موبایل به دنبال ارضای این خواسته‌ها بروند و این روند طبق نظریه اینگلهارت تحول ارزش‌ها را به دنبال خواهد داشت و نتایج به دست آمده به ما نشان داد که روند جامعه‌پذیری مدرسه‌ای نیز در ارتباط معناداری با کاربری موبایل قرار گرفته است.

اما درخصوص همخوانی و همسو بودن نتایج این پژوهش با برخی تحقیقات تجربی می‌توان موارد دیگری را افزود. در نتایج تحقیق هنگ‌کنگ که دکتر «لوئیس لیونگ» (اکتبر ۲۰۰۷) انجام داده، آمده است که جذابیت فراوان موبایل برای قشر نوجوان منجر به پدیده‌ای

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و... ❖ ۱۰۹

روانی - اجتماعی به نام «فونیسیم» شده که از عوارض آن می‌توان به ارتباط معنادار آن با کاهش اعتماد به نفس، سرمایه و اعتماد اجتماعی، انزوا در ارتباط اجتماعی و... اشاره کرد. در اینجا نیز ما به ارتباط معنادار بین الگوی کاربری موبایل (شدت و ضعف استفاده، مکان و نوع استفاده) با شاخص‌های جامعه‌پذیری اعم از مهارت ارتباطی، مسئولیت‌پذیری، تعاون و همکاری و احترام به ارزش‌ها و... پی بردیم.

«سانتیاگو لورتنه» (۲۰۰۲) نیز در تحقیق خود به این نتایج رسیده بود که موبایل جوانان را به اجبار به سمت خرده‌گروه‌های با فرهنگ خاص جوانی می‌کشاند؛ به نوعی که این عضویت حالتی اجباری به خود می‌گیرد. اجتناب از کنترل والدین و تسهیل ارتباطات جنسی نیز از دیگر یافته‌های پژوهش اوست که به نوعی با نتیجه‌گیری ما در این بخش همخوانی دارد.

توسعه انتخاب‌ها و تغییر نظام ارزشی فرد از طریق فناوری‌های جدید ارتباطی نتیجه پژوهش «سعیدرضا عاملی» و همکاران او در سال ۱۳۸۷ است که به نوعی با نتیجه پژوهش حاضر همسویی معناداری دارد، زیرا در اینجا نیز جامعه‌پذیری مدرسه‌ای که حالتی ساختاری و از پیش تعیین شده داشته و به مثابه یکی از اهداف نظام تعلیم و تربیت جامعه تلقی می‌شود، به نوعی با این ارتباطات نوین به چالش کشیده شده، زیرا در قبال استفاده موبایل از قدرت انتخاب ارتباطی گسترده‌ای برخوردار خواهند شد و نظام ارزشی و هنجاری (جامعه‌پذیری) آنان در مدرسه تحت تأثیر این روند قرار خواهد گرفت.

۱. می‌توان گفت وجود ظرفیت‌ها و کارکردهای ویژه‌ای که در فناوری‌های نوین ارتباطی از جمله موبایل وجود دارد و در بخش دوم این تحقیق به تفصیل درباره آنها صحبت کردیم، از جمله ظرفیت‌ها و کارکردهایی چون: انتخابی کردن ارتباطات و برنامه‌ریزی کردن برای ارتباطات، چندوجهی (مولتی‌مدیا) بودن آن و... جامعه را به سمت کانونی بودن فرد و خواسته‌های او سوق داده است. نوجوانی که تا دیروز در سایه ارزش‌های اجتماع خود جامعه‌پذیر می‌گردید و اقتدار نهادهای جامعه‌پذیرکننده از قبیل: خانواده

❖ ۱۱۰ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

و مدرسه را با جان و دل می‌پذیرفت، اکنون در دنیای جدید که محدودیت‌های زمانی و مکانی آن با فناوری‌های ارتباطی نوین شکسته شده، به سمت تبیدن فضایی فردیت یافته و هویتی ویژه سوق داده می‌شود که دیگر اجبار گذشته را در این خصوص دربر ندارد و با اتصال به جهان مجازی فارغ از مکان، جامعه‌پذیری او سمت و سوی فردی بیشتری به خود می‌گیرد یا به اصطلاح گسر روند خود جامعه‌پذیری به تدریج جایگزین سایر عناصر جامعه‌پذیرکننده در جامعه خواهد شد.

با توجه به نتایج این پژوهش که در راستای سایر تحقیقات در این خصوص بود، می‌توان اذعان نمود موبایل به سمت پذیرش همگانی در جایگاه فناوری چندرسانه‌ای سوق داده می‌شود که بنیاد آن را اطلاعات و خواسته‌های شخصی و فردی افراد جامعه تشکیل می‌دهند. این مسئله تا جایی اهمیت یافته که امروزه بر نقش هویتی و هویت‌یابی اجتماعی موبایل نیز تأکیدهای تحقیقی فراوانی شده است. این موضوع که تلفن همراه، همراه همیشگی و همه‌جایی فرد شده و آن را وسیله‌ای کاملاً شخصی قلمداد کرده، پیوند این فناوری را با حوزه فردی و خصوصی او روشن‌تر می‌نماید.

۲. اگر تعریف‌گیدنزی از ساختار را بپذیریم؛ مبنی بر اینکه ساختار به منزله منابع و قواعد رفتارهای انسان، به طوری که منابع امکان بروز برخی اعمال و قواعد به معنای محدود کردن و ممانعت از برخی رفتارها را فراهم می‌سازند (موسوی، ۱۳۸۹: ۸۹) پس مدرسه نیز برحسب این تعریف، ساختاری اجتماعی است. نتایج و یافته‌های این پژوهش همسو با سایر تحقیقاتی که در این خصوص صورت پذیرفته، مؤید این مطلب هستند که در دوران جدید و در شیوه‌های جدید ارتباطات تحولی عمیق صورت گرفته مبنی بر اینکه ارتباطات از حالت مکان‌محوری آن (تلفن ثابت) خارج و به سوی ارتباطات فارغ از مکان یعنی فردمحور بودن، سوق داده شده که بار اصلی این امر (بی‌مکان شدن ارتباطات) را در سال‌های اخیر موبایل به دلیل جذابیت و کارایی روزافزونی بر دوش کشیده است. آن کنترل ساختاری که قبلاً در ساختارها و

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و... ❖ ۱۱۱

سازمان‌های آموزش و پرورش و خانواده بود، دیگر با موبایل شکسته شده است. وقتی بیش از ۸۰ درصد دانش‌آموزان یک آموزشگاه و تقریباً ۹۹ درصد دانشجویان دانشگاه موبایل شخصی دارند که در محیط‌های آموزشی از آن استفاده می‌نمایند باید این نظر «آگره»، جامعه‌شناس معاصر، را تأیید کنیم مبنی بر اینکه «...به واسطه موبایل یکپارچگی و انسجام قراردادی موجود در سازمان‌ها، نهادها، انجمن‌ها و... پیوسته در معرض نفوذ و مداخله بسیاری از ارتباطات فردمحور و ناهماهنگ قرار گیرد و...» (همان: ۹۱) در این پژوهش ملاحظه کردیم که جامعه‌پذیری مدرسه‌ای به مثابه برنامه‌ای منسجم و یکپارچه و جزء لاینفک از اهداف عمومی آموزش و پرورش چگونه با ورود موبایل به این عرصه به چالش کشیده شده؛ حال این سؤال مطرح می‌شود که آیا این امر تهدید است یا فرصت؟

نگاه سستی به این موضوع برحسب اعداد و ارقام موجود و منبعث از تحقیق‌ها و پیمایش‌ها حاکی از آن است که زنگ خوردن‌های بی‌جا، عکس‌برداری‌های دزدکی، به اشتراک گذاشتن تصاویر و کلیپ‌های مستهجن، ترویج فرهنگ بی‌ادبی، زیر پا گذاشتن اخلاق و زبان رسمی جامعه، شکل‌گیری ادبیات محاوره‌ای جدید و... همه دال بر این است که موبایل تهدیدی است برای فرهنگ، ارزش‌ها و آداب و مقررات حاکم بر آموزش و پرورش، تا جایی که وزیر وقت آموزش و پرورش «بلوتوث» را تهدیدی جدی برای آموزش و پرورش قلمداد کرد.

این امر فقط خاص کشور ما نیست، به طوری که از جرایم و آمارهای جهانی برمی‌آید، محیط‌های آموزشی در سایر کشورهای جهان نیز به دلیل استفاده از موبایل تهدید شده‌اند. مثلاً در هند با تصویب قانون منع استفاده از موبایل در مدارس ۱۲ گروه پلیس برای نظارت و کنترل چگونگی استفاده دانش‌آموزان از موبایل تشکیل شد (فارس نیوز). مواردی از این دست که کم هم نیستند، حاکی از معضل دانستن این مسئله است، اما با وجود همه این مسائل باز هم گریزی از حضور موبایل در مدارس نیست.

شواهد تاریخی حاکی از آن است که مسائل فرهنگی به درمان‌هایی فرهنگی نیاز دارد.

❖ ۱۱۲ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

طبق آمار رسمی ۸۰ درصد کاربران ایرانی از قابلیت‌های پیشرفته تلفن همراه آگاهی ندارند و اغلب کاربران تنها از ۱۰ درصد این قابلیت‌ها که در گوشی‌هایشان هست استفاده می‌کنند (همان) و این موضوع در دانش‌آموزان نیز صادق است. حال که گریزی از این حضور نیست آیا بهتر نیست متولیان امور آموزشی و تربیتی آن را به سمت استفاده بهینه از این فناوری سوق دهند؟ در تحقیق کاتز و «آخوس» کارکردهایی آموزشی و مثبت را برای موبایل در محیط‌های آموزشی برشمرده‌اند که درخور تأمل است. به یقین، فرهنگ‌سازی، تأکید بر آموزش سواد رسانه‌ای، تصویب قوانین جامع و شفاف، استفاده‌های بهینه آموزشی و پرورشی از نرم‌افزارهای قابل نصب بر موبایل و... می‌تواند تهدید ناشی از عوارض فناوری چندرسانه‌ای موبایل را به فرصتی غنی تبدیل نماید.

منابع و مأخذ

- ابراهیمی، قوام، (۱۳۷۳). «رابطه بین رشد اجتماعی با میزان دریافت انواع حمایت اجتماعی»، وزارت آموزش و پرورش، پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- استور، ویلیام جیمز، (۱۳۷۵). *فناوری اطلاعات در جهان سوم*، ترجمه رضا نجف‌بیگی و اصغر صراف‌زاده، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی.
- استیون، وایت، (۱۳۸۰). *خرد، عدالت و نوگرایی*، ترجمه محمد حریری‌اکبری، تهران: قطره.
- اسلوین، ج. (۱۳۸۰). *اینترنت و جامعه*، ترجمه عباس گیلوریو و علی رادباوه، تهران: کتابدار.
- اولسون، دیوید، (۱۳۷۷). *رسانه‌ها و نمادها: صورت‌های بیان، ارتباط و آموزش*، ترجمه محبوبه مهاجر، تهران: سروش.
- ایران‌پور، پرستو، (۱۳۸۹). *میزان سواد رسانه‌ای و نقش آن در استفاده از رسانه‌های تعاملی*، استاد راهنما دکتر میررضا حسینی پاکدهی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- ایزدی، راحله، (۱۳۸۶). *بررسی رابطه هیجان‌خواهی با میزان استفاده از پیام کوتاه تلفن همراه*، استاد راهنما دکتر مرتضی منطقی، دانشگاه تربیت معلم کرج.

❖ ۱۱۴ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

- ایمانلو، منوچهر، (۱۳۸۴). *بررسی عوامل مؤثر بر جامعه‌پذیری شهروندی*، استاد راهنما دکتر سعید ذکایی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- اینگلهارت، رونالد، (۱۳۷۸). *تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی*، ترجمه مریم وتر، تهران: کویر.
- بلیک، رید و ادوین هارولدسن، (۱۳۷۸). *طبقه‌بندی مفاهیم در ارتباطات*، ترجمه مسعود اوحدی، تهران: سروش.
- پیوزی، مایکل، (۱۳۷۹). *بورگن هابرماس*، ترجمه احمد تدین، تهران: هرمس.
- تامپسون، جان بروکشایر، (۱۳۷۹). *رسانه‌ها و نوگرایی: نظریه‌ای اجتماعی درباره رسانه‌ها*، ترجمه علی ایثاری کسمایی، تهران: مؤسسه ایران.
- حسینی، محمدحسین، (۱۳۸۲). *بررسی رابطه بین استفاده از اینترنت و گرایش دانشجویان به ارزش‌های سیاسی*، استاد راهنما دکتر محمد عبدالهی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- دواس، اچ دی، (۱۳۸۳). *پیمایش در علوم اجتماعی*، ترجمه هوشنگ نائبی، تهران: نی.
- دوران، بهزاد، (۱۳۸۳). «تأثیر اینترنت بر هویت همالان»، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، سال دوم، شماره ۵.
- ریتزر، جورج، (۱۳۷۸). *نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی.
- زارعی، عادل، (۱۳۸۷). *رابطه بین بازی‌های رایانه‌ای با مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان شهر پارسیان*، استاد راهنما دکتر مسعود غلامعلی لواسانی، دانشگاه تهران.
- زنجانی‌زاده، هما، محمد جوادی، (۱۳۸۴). «بررسی تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده در بین دانش‌آموزان دبیرستانی ناحیه ۳ مشهد»، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۲.
- ساروخانی، باقر، (۱۳۷۸). *جامعه‌شناسی ارتباطات*، تهران: دانشگاه تهران.
- سورین و ج. تانکارد، (۱۳۸۱). *نظریه‌های ارتباطات*، ترجمه علیرضا دهقان. مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- شارع‌پور، محمود، (۱۳۸۷). *جامعه‌شناسی آموزش و پرورش*، تهران: سمت.

تجزیه و تحلیل رابطه میان استفاده از موبایل و... ❖ ۱۱۵

- شریعتمداری، علی، (۱۳۷۸). *فلسفه آموزش و پرورش*، تهران: سمت.
- شعبانی، یعقوب، (۱۳۸۵). *تأثیر اینترنت بر نگرش‌های فرهنگی و اخلاقی دانشجویان دوره کارشناسی*، استاد راهنما دکتر پوراندخت فاضلیان، دانشگاه تربیت معلم کرج.
- شعیبی، محیا، (۱۳۸۹). *بررسی رابطه میان الگوی استفاده از اینترنت و هویت ملی*، استاد راهنما دکتر سید کمال‌الدین موسوی، دانشگاه شاهد.
- طهماسبی، فریده، (۱۳۸۹). *بررسی رابطه بین گرایش به فناوری ارتباطی (ماهواره و اینترنت) با نظام ارزشی*، هویت دینی و ملی دانش‌آموزان دختر متوسطه نظری، شهر رباط کریم، استاد راهنما دکتر غلامرضا حاج حسین‌نژاد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تربیت معلم کرج.
- عاملی، سعیدرضا، (۱۳۸۷). *مطالعات تلفن همراه*، تهران: سمت.
- علاقه‌بند، جعفر، (۱۳۷۸). *جامعه‌شناسی آموزش و پرورش*، تهران: نی.
- کاستلز، مانوئل، (۱۳۸۰). *عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ*، ترجمه احد علیقلیان و افشین خاکباز، تهران: طرح نو.
- کوثری، مسعود و دیگران، (۱۳۸۵). «کاربرد تلفن همراه برای کاربران ایرانی (با تأکید بر نظریه استفاده و خشنودی)»، مطالعات فرهنگی و ارتباطات، سال دوم، شماره ۷.
- کیا، علی‌اصغر، (۱۳۸۹). «تلفن همراه یک رسانه»، کتاب ماه علوم اجتماعی، شهریور ۸۹.
- گل محمدی، احمد، (۱۳۸۱). *جهانی شدن، فرهنگ، هویت*، تهران: نی.
- گیدنز، آنتونی، (۱۳۷۸). *پیامدهای مدرنیته*، ترجمه محمدرضا جلالی‌پور، تهران: طرح نو.
- محسنی، منوچهر، (۱۳۸۰). *جامعه‌شناسی جامعه اطلاعاتی*، تهران: دریدا.
- محسنیان‌راد، مهدی، (۱۳۶۹). *ارتباط‌شناسی*، تهران: سروش.
- مزروعی جوشری، سحر، (۱۳۸۸). «بررسی جامعه‌شناختی تقابل بین فرهنگ و فناوری نوین ارتباطی»، کتاب ماه علوم اجتماعی شماره ۲۴.
- معمدنژاد، کاظم، (۱۳۸۴). *جامعه اطلاعاتی اندیشه‌های بنیادی، دیدگاه‌های انتقادی و چشم‌اندازهای جهانی*، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی، مرکز پژوهش‌های ارتباطات.

❖ ۱۱۶ مطالعات فرهنگ - ارتباطات

مک کوایل، دنیس، (۱۳۸۰). *مخاطب شناسی*، ترجمه مهدی منتظر قائم، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ای.

منطقی، مرتضی، (۱۳۸۵). *آسیب شناسی تلفن همراه*، راهنمای والدین، تهران: فرهنگ دانش.

موسوی، سید کمال‌الدین، (۱۳۸۹). *قدرت اجتماعی موبایل*، تهران: بهینه.

ویستر، فرانک، (۱۳۸۳). *نظریه‌های جامعه‌اطلاعاتی*، ترجمه اسماعیل قدیمی، تهران: قصیده‌سرا.

وینداهال، سون و همکاران، (۱۳۷۶). *کاربرد نظریه‌های ارتباطات*، ترجمه علیرضا دهقان، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ای.

غفری، سعید، (۲۰۰۷). "Mobile communication and society"، *دوره علمی و پژوهشی مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ۱۱(۱)، ۱۰۰-۱۱۰.

ب. غ.، ک. پ.، (۲۰۰۷). *The Mobile Phone And Socialization*، تهران: نشر نگاه.

م. ل.، (۲۰۰۲). "Pretense of Intimacy in France"، *In Mobile Communication, Private Talk, Public Performance*، تهران: نشر نگاه.

م. ل.، (۲۰۰۴). *Insights Into The Social & Psychological Effects Of Sms Text Messagiyne*، تهران: نشر نگاه.

م. ل.، (۲۰۰۸). *the symbiotic Relationship of Technology and culture*، تهران: نشر نگاه.

ت. (۲۰۰۷). *Towards a sociological theory of the mobile phon*، تهران: نشر نگاه.

م. ل.، (۲۰۰۳). *Mobile Phones In Educational setting*، تهران: نشر نگاه.

م. ل.، (۲۰۰۷). *Mobile phones in educational setting*، تهران: نشر نگاه.

م. ل.، (۲۰۰۰). "More than just Talk on the Move: Uses and Gratifications of the Cellular Phone"، *Jornalism and Mass Communication Quartery*، ۲(۲)، ۱۷۷-۱۸۷.

م. ل.، (۲۰۰۲). "Hyper - coordination via Mobile Phones in Norway"، *In Mobile Communication*، تهران: نشر نگاه.

م. ل.، (۲۰۰۷). *Linking Psychological Attributes To Addiction And Improper Use Of The Mobile Phone Among Adolescents In Hong Kong*، تهران: نشر نگاه.

